

Ponecháme-li stranou vlastní archeologickou problematiku, zabývá se recenzovaná práce i v odborné části tematikou pro archeology velmi užitečnou a přitažlivou. Je tomu tak proto, že keramika tvoří podstatnou část archeologických pramenů a je rozhodujícím pramenem pro chronologii a poznání vůbec. Při tom studium otázek technologie výroby, výzdoby, analýz střepešného fondu apod. leží stále na okraji zájmu přírodovědného výzkumu a mnohdy i samotných archeologů. V tomto směru je nadepsaná práce nesporným přínosem a právem jí bude ze strany archeologické veřejnosti jistě věnována nemalá pozornost.

Z toho důvodu je třeba upozornit na některá formulační nedopatření, příp. tiskové chyby, které se vyloudily do textu, aniž však snižují platnost a cenu práce. Tak např. v definici pravěké keramiky (str. 163) neuvádějí autoři důležitý znak — ruční výrobu. V uvedené formulaci by se definice vztahovala na mnohé recentní nízkopálené keramické výrobky. V práci dále nejsou uvažovány metody měření základních fyzikálních parametrů jako např. hustoty, nasákavosti, modulů pružnosti apod., které se běžně v silikátovém průmyslu u všech výrobků zjišťují a přísně dodržují v předepsaných mezích. V souvislosti s tím pak dochází k formulačnímu nedostatku, kdy na několika místech (str. 162, 163 aj.) se hovoří o „stěpu málo slinutém“ bez vysvětlení, že tím je míněna velikost nasákavosti menší než 5 % (viz ČSN 72 5802). Není dále uvedena závislost teploty výpalu na hmotnosti resp. na tloušťce stěny nádoby a z toho důvodu tvrzení o obecně nízké teplotě výpalu pravěké keramiky, „nepřesahující 600 °C“ (str. 162), nemusí být vždy správné (zvláště v případech pravěké tenkostěnné keramiky).

Diskutabilní je i formulace závěrečného návrhu obecného schématu postupu určení provenience vzorků pravěké keramiky (str. 216). Zdůrazněným rozlišováním archeologického a přírodovědného přístupu k rozboru situace může dojít ke špatnému pochopení a tedy i výkladu vzájemných vztahů mezi archeologií a přírodními vědami vůbec.

Z tiskových chyb je nutno upozornit na výpadek odkazů na literaturu (např. poznámky 168 a 169 na str. 165), dále na chybu ve zlogaritmovaném vztahu na str. 198 (správně má být „log I“). V tab. 8 a 9 (str. 202) místo „slidový materiál“ má být správně „illit“.

Závěry práce jsou rozptýleny v textu na str. 180—183 a 214—218; mimořádně důležitý je text na str. 181. Převážná většina doporučených analytických postupů je — žel — destruktivního charakteru a také vysoce časově a mnohdy i přístrojově náročná. Lze je použít pouze v ojedinělých případech a nikoli masově. Bylo by proto velmi záslužné, kdyby se autoři v budoucnu zaměřili také na nedestruktivní metody zkoušení a analýz keramických látek, které by mohly lépe splnit náročné požadavky archeologů.

Publikace je doplněna obsáhlým resumé (12 stran) v anglickém jazyce a dále soupisem vešmích cizojazyčné literatury se 115ti odkazy. Výběr svědčí o velmi dobrém přehledu o zkoumané problematice, i když postrádáme např. odkazy na příslušné československé normy (ČSN). Součástí publikace je 8 tabulek na křídovém papíře, jejichž obsah vhodně doplňuje záměry autorů.

Zdeněk Weber

Jens Lüning: Schussenried und Jordansmühl. Die Anfänge des Neolithikums vom Orient bis Nordeuropa, Teil Vb, Fundamenta. Monographien zur Urgeschichte, Reihe A, Band 3, Köln—Wien 1976, str. 122—187, 20 obrázků v textu, 46 kreslených a 2 fotografické tabulky.

Studie prof. dr. J. Lüning vychází z poznatků, které načerpal během studijního pobytu v letech 1966 až 1967 v ČSSR, a zabývá se především schussenriedskou a jordanovskou kulturou na území jižního Německa, Čech, Slezska a Moravy. Studie obsahuje kvalitně provedené kresebné obrazové přílohy; zvláště vhodné jsou typologický přehled keramiky popisovaného období, synchronizační tabulka, mapky rozšíření zkoumaných kultur a skupin aj.

V úvodních pasážích se autor zabývá chronologickými vztahy mezi mladoneolitickými skupinami v jižním Německu a rozšířením schussenriedských a michelsberských prvků do prostoru Čech a ojediněle i na Moravu (božícký depot a vlivy michelsberské kultury). Hodnotí časové postavení nálezu z Prahy-Střešovic a hledá pro něj analogie. Podle autora vystupují popisované kulturní skupiny v následujícím pořadí: Praha-Střešovice — starší a mladší jordanovská skupina — schussenriedská skupina

(podobný názor zastával již E. Neustupný). J. Lüning vyděluje keramickou náplň obou jordanovských period podle charakteristické ornamentace. Současné jsou v jeho pojetí mladá jordanovská a schussenriedská skupina, přičemž schussenriedská existuje na našem území delší dobu než bylo dříve známo. Tento názor je však s největší pravděpodobností dán pouze současným stavem archeologického výzkumu. J. Lüning se na základě rozboru keramického materiálu domnívá, že mezi starší a mladší jordanovskou skupinou musí existovat mezistupeň. Zmíněný mezistupeň by časově odpovídal počátkům schussenriedské skupiny, což v jižním Německu spadá do období michelsberské kultury II.

Rozbor jednotlivých keramických typů jordanovské kultury vede autora k tomu, že vyděluje podle kumulace nálezů dvě skupiny jordanovské kultury — česko-středoněmeckou a slezskou. Zmíněné skupiny mají odlišný keramický inventář i výzdobu. Podle autora se vlivy obou skupin dostávají na severní Moravu, kde se mísí jejich výzdobné prvky na moravské jordanovské keramice. J. Lüning považuje prostor severní Moravy s okolím Brna za jižní hranici rozšíření jordanovské kultury. S jeho názorem nelze podle současného stavu archeologického výzkumu a nejnovějších nálezů na hradisku u Kramolína souhlasit, neboť výskyt typické jordanovské keramiky známe přibližně ještě 50 km jižně Brna. K nejnovějším nálezům z hradiska u Kramolína patří i starší nálezy z Běhařovic, které leží přímo v centrální oblasti kultury s moravskou malovanou keramikou. Je nesporné, že otázka jižní hranice rozšíření jordanovské kultury nebude brzo vyřešena, neboť uvedené kultuře se věnovala prozatím jen malá pozornost. Nevyřešeným problémem zůstává i výskyt jordanovské keramiky směrem na východ, kde máme pro její přítomnost prozatím nejisté důkazy.

Kromě vydělení dvou jordanovských skupin rozlišuje J. Lüning tři regionální skupiny v rámci schussenriedské kultury a sice skupinu na středním Neckaru, druhou skupinu v prostoru horního toku Dunaje a třetí skupinu lokalizuje do západních a středních Čech. Na Moravě nemáme doklady pro existenci této kultury. Při vydělování jednotlivých skupin z výše uvedených kultur se autor zabývá rovněž terminologií. Zdůvodňuje především názvosloví archeologická kultura, skupina a typ.

Přínosná je pasáž o chronologických vztazích na konci neolitu a v počátcích eneolitu. J. Lüning vychází z nejnovějších poznatků a výzkumů v jižním Německu. Mimo jiné řeší problém kontaktů mezi lengyelskými skupinami a skupinami, které vycházejí z pozdně rössenského podloží (skupiny bischeimská, strassburgská, wauwilská a schwieberdingenská). Uvedené vztahy spojuje též s přítomností odpovídajících stupňů kultury michelsberské a kultury nálevkovitých pohárů. Chronologické vztahy různých kultur a skupin zobrazuje na přehledné tabulce (obr. 18). Na téže tabulce zachycuje situaci od středního neolitu až do eneolitu v prostoru kolem řeky Rýna, středního Neckaru, horního Podunají, dolního Bavorska a Čech.

V části, ve které se podrobně zabývá archeologickou náplní jednotlivých kultur a skupin, stanovil autor jejich nejcharakterističtější znaky i chronologické postavení. Na základě podrobného studia archeologického materiálu z oblasti jižního a západního Německa i ze své studijní cesty v ČSSR vytvořil autor typologickou tabulku, na níž zobrazil základní keramické třídy pozdně lengyelského období v Čechách — horizont Praha-Střešovice, jordanovské a schussenriedské skupiny (obr. 20).

V závěru studie J. Lüning shrnuje výsledky, kterých dosáhl podrobnou analýzou archeologického materiálu. Recenzovaná práce je přínosem pro poznání složitého období na konci neolitu a počátečního období eneolitu, kde i přes důležité poznatky a stanovené znaky jednotlivých kultur a skupin zůstává mnoho problémů prozatím nevyřešeno. Málo známe především situaci v prostoru Moravy, kde nám chybí více archeologických pramenů k řešení naznačené problematiky.

Studie je vybavena stručným francouzským a anglickým souhrnem a podrobným katalogem pozdně lengyelských nalezišť v Čechách a rovněž soupisem lokalit jordanovské a schussenriedské skupiny.

Pavel Košťálek